

فصل چهارم: ادبیات بیداری

درس هشتم:

در سایه سار نخل ولایت

خجسته باد نام خداوند، نیکوترین آفریدگاران
که تو را آفرید
از تو در شگفت هم نمی توانم بود
که دیدن بزرگی ات را، چشم کوچک من بسنده نیست
مور، چه می داند که بر دیوارهٔ اهرام می گذرد
یا بر خشتی خام
تو، آن بلندترین هرمی که فرعونِ تخیل می تواند ساخت
و من، کوچک ترین مور، که بلندای تو را در چشم نمی تواند داشت.

✱

چگونه این چنین که بلند بر زبیرِ ماسوا ایستاده ای
در کنار تنور پیرزنی جای می گیری،
و زیر مهمیز کودکانهٔ بچگان یتیم
و در بازار تنگِ کوفه ...؟

✱

پیش از تو، هیچ اقیانوس را نمی شناختم
که عمود بر زمین بایستد ...
پیش از تو، هیچ فرمانروایی را ندیده بودم
که پای افزاری وصله دار به پا کند،
و مَشکی کهنه بر دوش کشد
و بردگان را برادر باشد
ای روشنِ خدا
در شب های پیوستهٔ تاریخ
ای روح لیلہ القدر
حتی مَطَّلَع الفجر

✱

شب از چشم تو، آرامش را به وام دارد
و طوفان، از خشم تو، خروش را
کلام تو، گیاه رابارور می کند
و از نَفَس گل می روید

چاه، از آن زمان که تو در آن گریستی، جوشان است
سحر از سپیده چشمان تو می شکوفد
و شب در سیاهی آن به نماز می ایستد
هیچ ستاره نیست که وام دار نگاه تو نیست
لبخند تو، اجازه زندگی است
هیچ شکوفه نیست کز تبار گلخند تو نیست.

✽

چگونه شمشیری زهرآگین
پیشانی بلند تو- این کتاب خداوند- را از هم می گشاید
چگونه می توان به شمشیری، دریایی را شکافت!

✽

هنگام که به همراه آفتاب
به خانه یتیمکان بیوه زنی تابیدی
و صولتِ حیدری را
دست مایه شادی کودکانه شان کردی
و بر آن شانه، که پیامبر پای ننهاد
کودکان را نشاندی
و از آن دهان که هُرای شیر می خروشید
کلمات کودکانه تراوید،

آیا تاریخ، به تحیر، بر درِ سرای، خشک و لرزان نمانده بود؟

✽

در اُحد
که گل بوسه زخم ها، تنت را در دشتِ شقایق کرده بود،
مگر از کدام باده مهر، مست بودی
که با تازیانه هشتاد زخم، بر خود حد زدی؟

✽

کدام وام دار تریدی؟
دین به تو، یا تو بدان؟
هیچ دینی نیست که وام دار تو نیست.

✽

دری که به باغ بینش ما گشوده ای
هزار بار خیبری تر است
مرحبا به بازوان اندیشه و کردار تو
*

شعر سپید من، روسپاه ماند
که در فضای تو، به بی وزنی افتاد
هرچند، کلام از تو وزن می گیرد
وسعت تو را، چگونه در سخن تنگ مایه گنجانم؟
تو را در کدام نقطه باید به پایان برد؟
فتبارک الله، تبارک الله
تبارک الله احسن الخالقین
خجسته باد نام خداوند
که نیکوترین آفریدگاران است
و نام تو
که نیکوترین آفریدگانی

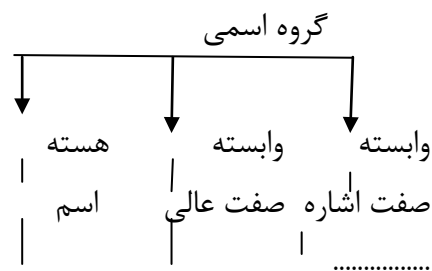
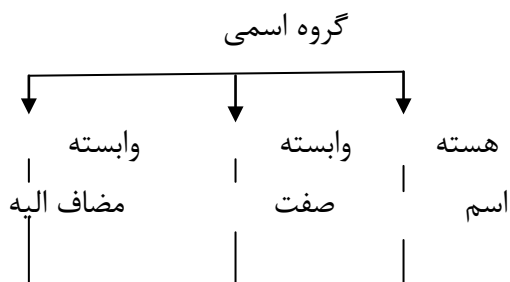
سید علی موسوی گرمارودی

متن پژوهی

• قلمرو زبانی

۱- درباره معنا و کاربرد واژه « نیست » در مصراع زیر توضیح دهید.
هیچ ستاره نیست که وام دار نگاه تو نیست.

۲- از متن درس، برای هر یک از نمودارهای زیر، دو گروه اسمی بیابید و در نمودار قرار دهید.

۳- اجزای جمله زیر را مشخص کنید و نقش هر یک را بنویسید.

وسعت تو را چگونه در سخن تنگ مایه بگنجانم؟

۴- به کلمه ای که ویژگی ساخت مشتق و مرکب را با هم داشته باشد، «مشتق- مرکب» می گویند؛ مانند «دانش

آموز ← دان+ -ش+ آموز»

اکنون به کمک کلمه «راه» دو واژه «مشتق- مرگب» و یک واژه «مرگب» بسازید؛ سپس نوع و تعداد اجزای آنها را با هم مقایسه کنید.

• قلمرو ادبی:

۱- با توجه به سروده زیر:

شعر سپید من، روسیاه ماند/ که در فضای تو به بی وزنی افتاد.

الف) قسمت های مشخص شده، به ترتیب، در بردارنده آرایه های و هستند.

ب) چرا شاعر، شعرش را «سپید» نامیده است؟

۲- از متن درس، دو نمونه «مراعات نظیر» بیابید و بنویسید.

۳- در بیت زیر، نام آرایه ها و جایگاه کاربرد آنها را مشخص نمایید.

دری که به باغ بینش ما گشودی / هزار بار خیبری تر است / مرحبا به بازوان اندیشه و کردار تو

۴- از متن درس، نمونه هایی برای کاربرد آرایه «تضاد» بیابید.

۵- آوردن آیه، حدیث، مصراع یا بیتی از شاعری دیگر را در میان کلام «تضمین» می گویند؛ نمونه ای از تضمین را در این درس بیابید و مورد تضمین شده را مشخص کنید.

• قلمرو فکری:

۱- در آمیختن صولت و رحمت از ویژگی های انسان های بزرگ است؛ در کدام بند شعر، به این ویژگی حضرت علی (ع) اشاره شده است؟

۲- چرا شاعر، پیشانی بلند امام علی (ع) را کتاب خداوند می داند؟

۳- نظر خود را درباره ارتباط معنایی ابیات زیر و سروده موسوی گرمارودی بنویسید.

۱- چشم عقل، خیره در اوصاف روی تو چون مرغ شب که هیچ نبیند به روشنی سعدی

۲- به داد و دهش گیتی آباد دار دل زبردستان خود شاد دار فردوسی

۴- با رجوع به دیوان شعر استاد شهریار، غزل معروف ایشان با مطلع زیر را بخوانید و بنویسید در این سروده به کدام اوصاف امام علی (ع) اشاره شده است؟

علی ای همای رحمت، تو چه آیتی خدا را؟! که به ماسوا فکندی همه سایه هما را

دیوار عدل

عامل شهر حُمص به عمر عبدالعزیز نبشت که دیوار شهر حمص خراب شده است، آن را عمارت باید کردن. جواب نبشت که شهر حُمص را از عدل دیوار کن و راه ها از ظلم و خوف پاک کن که حاجت نیست به گِل و خشت و سنگ و گچ.

سیاست نامه، خواجه نظام الملک توسی

غرش شیران

- ۱ هم مرگ بر جهان شما نیز بگذرد هم رونق زمان شما نیز بگذرد
وین بوم محنت از پی آن تا کند خراب بر دولت آشیان شما نیز بگذرد
- آب اجل که هست گلوگیرِ خاص و عامبرِ حلق و بر دهانِ شما نیز بگذرد
چون دادِ عادلان به جهان در بقا نکرد بیدادِ ظالمان شما نیز بگذرد
- ۵ در مملکت چو غرش شیران گذشت و رفتاین عوعوِ سگانِ شما نیز بگذرد
بادی که در زمانه بسی شمع ها بگشتم بر چراغدان شما نیز بگذرد
- زین کاروانسرای بسی کاروان گذشتناچار، کاروانِ شما نیز بگذرد
ای مفتخر به طالع مسعود خویشتن تاثیر اختران شما نیز بگذرد
- بر تیر جورتان ز تحمل سپر کنیما سختی کمان شما نیز بگذرد
۱۰ ای تو رمه سپرده به چوپانِ گرگ طبعاین گرگی شبان شما نیز بگذرد

سیف فرغانی

متن پژوهی

• قلمرو زبانی

- ۱- در شعری که خواندید، پنج واژه مهمّ املائی بیابید و بنویسید.
۲- در کدام موارد زیر، فعل «گشتن» در معنایی یکسان به کار رفته است؟ توضیح دهید.
- چراغ را در اصلاح کردن بکش.
 - گفتم که نوش لعلت ما را به آرزو کشت
 - بادی که در زمانه بسی شمع ها بگشت
 - هم بر چراغدان شما نیز بگذرد
 - گفتا تو بندگی کن کاو بنده پرور آید

۳- برای هر واژه، یک مترادف و سه هم خانواده بگویید.

واژه	مترادف	هم خانواده
طبع		
بقا		
عادل		

۴- واژگان زیر را به دو شیوه مختلف، جمع ببندید.

مِحْنَت (..... -) خاص (..... -) دعا (..... -)

• قلمرو ادبی

۱- قافیه و ردیف را در این سروده مشخص کنید.

۲- دو نمونه «مراعات نظیر» در درس بیابید.

۳- در بیت زیر، کنایه ها را بیابید و مفهوم آنها را بنویسید..

بر تیر جورتان ز تحمّل سپر کنیم تا سختی کمان شما نیز بگذرد

۴- هر واژه، یک معنای اصلی و یک یا چند معنای غیر اصلی دارد؛ به معنای اصلی واژه، معنای حقیقی یا

«حقیقت» و به معنای غیر اصلی آن، معنای غیر حقیقی یا «مجاز» می گویند؛ مثال:

«تا تو را جای شد ای سرو روان در دل من هیچ کس می نپسندم که به جای تو بود»

«سرو» در واژه نامه، گونه ای درخت است ولی در بیت، بالا در معنای دیگری به کار رفته است.

اکنون در شعری که خواندید، دو نمونه «مجاز» بیابید و مفهوم هر یک را بنویسید.

• قلمرو فکری

۱- معنی و مفهوم بیت دوم درس را به نثر روان بنویسید.

۲- در بیت زیر، مقصود شاعر از «تو»، «رَمه» و «چوپانِ گرگ طبع» چیست؟

ای تو رمه سپرده به چوپانِ گرگ طبع این گرگیِ شبانِ شما نیز بگذرد

۳- از متن درس، برای حدیث و آیه زیر، نمونه بیتی مرتبط بیابید و بنویسید.

- الدّهر یومانِ یومٍ لک و یومٌ علیک (دنیا دو روز است، روزی با تو و روزی بر تو). امام علی (ع)

- کلّ نفس ذائقة الموت (هر موجودی طعم مرگ را می چشد). سورة آل عمران/آیه ۱۸۴؟

۴- سروده زیر، یادآور کدام بیت درس است؟

ما بارگاه دادیم، این رفت ستم بر ما بر قصر ستمکاران گویی چه رسد خذلان؟ خاقانی

۵- محتوای این سروده با سرنوشت متجاوزان به سرزمین ایران در جنگ تحمیلی چه شباهتی دارد؟

۶-.....

باز این چه شورش است

۱ باز این چه شورش است که در خلق عالم است؟!
باز این چه نوحه و چه عزا و چه ماتم است؟!
باز این چه رستخیز عظیم است؟! کز زمین
بی نفخ صور، خاسته تا عرش اعظم است
گویا طلوع می کند از مغرب، آفتاب
کاشوب در تمامی ذرات عالم است
گر خوانمش قیامت دنیا، بعید نیست
این رستخیزِ عام که نامش محرم است
در بارگاهِ قدس که جای ملال نیست
۵ سرهای قدسیان، همه بر زانوی غم است
چنّ و ملک بر آدمیان نوحه می کنند
گویا عزای اشرفِ اولادِ آدم است
خورشید آسمان و زمین، نور مشرقین
پرورده کنسار رسول خدا، حسین

محتشم کاشانی

▪ درک و دریافت:

- (۱) این سروده محتشم کاشانی را از نظر احساس و عاطفه حاکم بر فضای شعر، با متن شعرخوانی «.....» مقایسه کنید.
- (۲) درباره تأثیرپذیری انقلاب اسلامی ایران از واقعه کربلا به اختصار توضیح دهید.